

פרשת אמור

(כא י'): והכהן הגדול מאחיו אשר יוצק על ראשו שמן המשחה ומלא את ידו ללבש את הכהנים את ראשו לא יפרע ויבגדו לא יפרם.

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה הכהן הגדול ידוע מי הוא דוגמתו¹⁷³⁸ וכבר הזכרתי מזה בסדר צו (לעיל ח לג)¹⁷³⁹ והיה הסגן מימינו וראש בית אב משמאלו דוגמת השרפים וזהו שאמר המלאך ליהושע הכהן הגדול (זכריה ג ז) ונתתי לך מהלכים וגו' רמז לו מקומו ודוגמתו ותרגם יונתן בין שרפיא האלין ממה שכתוב (ישעיה ו ב) שרפים עומדים ממעל לו¹⁷⁴⁰.

ואמרו במסכת יומא (לז א) פרק הממונה הסגן מימינו וראש בית אב משמאלו ועוד תניא שלשה מהלכים בדרך הרב באמצע גדול בימינו והקטן בשמאלו וכן מצינו בשלשה מלאכים שבאו אצל אברהם מיכאל באמצע גבריאל מימינו רפאל משמאלו.

ואם תזכה תבין כי לכך הזכיר בו הכתוב הלשון הזה הכהן הגדול כענין שכתוב (דברים יא ז) את כל מעשה ה' הגדול וגו' שהרי עבודתו של כהן גדול לשם הגדול¹⁷⁴¹ וזהו שאמרו רז"ל במסכת הוריות (יב ב) פרק כהן משיח (ויקרא כא י) את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום לא יפרום כלל דברי ר' יהודה ר' שמעון אומר אינו פורם מלמעלה אבל פורם הוא מלמטה כלומר תחת בגדיו לא בבגד העליון כמשפט הקריעה בכהן הדיוט ובשאר ישראל ובא לרמוז שהפרימה אינה אלא למי שהוא למטה ממנו זהו כהן הדיוט ולכך כהן גדול פורם מלמטה לפי שאין בדוגמתו ירידה אלא התעלות למעלה למעלה עד אין סוף ולשון פרימה קריעה כתרנומו יבזע.

(כב ב) דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו את שם קדשי אשר הם מקדשים לי אני ה':

ע"י רמב"ן: על דרך האמת אשר הם מקדישים לי אני ה' שלא יחללו השם המקודש לו כי שמו במקדש ה' וכבר רמזתי זה בפרשת ויקחו לי תרומה¹⁷⁴²:

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

¹⁷³⁸ ע"י לעיל פרשת אחרי מות הערה 1670.

וע"י זהר ח"ג פח ע"ב: כהני דאינון קדישין קדושתא על קדושתא לא בעיין לאסתאבא כלל בגין דכתיב כי נזר אלהיו על ראשו וכתיב כי שמן משחת אלהיו עליו אני יי' והוא כגוונא דלעילא קאים לתתא דכתיב (תהלים קלג ב) כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן שיוורד על פי מדותיו. האי קרא אוקמוה אבל כשמן הטוב על הראש דא משח רבות קדישא עלאה דנגיד ונפיק מאתר דנהרא עמיקא דכלא ד"א דנגיד ונפיק מרישא דכל רישין סתימא דכל סתימין על הראש על הראש ודאי רישא דאדם קדמאה יורד על הזקן דא דיקנא יקרא כמה דאוקמוה זקן אהרן דא כהן גדול דלעילא והא אוקמוה והוא שמן יורד על פי מדותיו (תהלים קלג ב) דמאינון משיחין נגיד ונפיק ונחית לתתאי וכגוונא דא נגיד ואתעטר כהנא תתאה במשח רבותא לתתא.

תרגום: הכהנים שהם קדושים קדושה על קדושה לא צריכים כלל להטמא, כי כתוב כי נזר אלהיו על ראשו, וכתוב כי שמן משחת אלהיו עליו אני ה', והוא עומד למטה כדוגמא שלמעלה, שכתוב כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן, שיוורד על פי מדותיו.

הפסוק הזה בארנו, אבל כשמן הטוב על הראש, זהו שמן משחת קדש העליון שנמשך ויוצא ממקום הנהר העמוק של הכל. דבר אחר, שנמשך ויוצא מראש של כל הראשים, הנסתר של כל הנסתרים, "על הראש" ודאי על הראש ראשו של אדם הראשון, "יורד על הזקן" זה הזקן הנכבד כמו שבארוה. "זקן אהרן" זה הכהן הגדול שלמעלה, והרי פרשוה. ואותו שמן יורד על פי מדותיו, שמאותן המדות נמשך ויוצא ויורד לתחתונים, וכדוגמא זה נמשך ומתעטר הכהן התחתון בשמן משחה למטה.

¹⁷³⁹ ע"י לעיל פרשת לך לך הערה 440.

¹⁷⁴⁰ ע"י לעיל פרשת ויצא הערה 611.

¹⁷⁴¹ ע"י דברי רבינו לעיל יט ב ויט יב.

¹⁷⁴² ע"י לעיל פרשת תרומה הערה 1411.

ע"י זהר (ח"ב דף קצח ע"ב): תא חזי מה כתיב כל נדיב לבו יביאה את תרומת יהו"ה כל נדיב לבו ודאי מאן דיתרעי לביה ימשיך לה לשכינתא לגביה הדא הוא דכתיב יביאה אף על גב דאיהי באסתלקותא לעילא יביאה מאתר עלאה לאמשכא לדיירא עמיה. תרגום: בא וראה מה כתוב כל נדיב לבו יביאה את תרומת ה' כל נדיב לבו ודאי מי שיתרצה לבו

(כב כז) שֹׁר או כָּשָׁב או עֹז כִּי יוֹלֵד וְהָיָה שְׁבַעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וְהִלָּאָה יִרְצָה לְקַרְבַּן אִשָּׁה לַה':

עי' ר' בחיי: והיה שבעת ימים תחת אמו משל למלך שנכנס למדינה והוציא בתו ואמר כל האכסנאין שבאו לכאן אל יראו פני עד שיראו פני מטרונא תחלה כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל לא תביאו לפני קרבן עד שתעבור עליו השבת שאין שבוע בלא שבת ואין מילה בלא שבת כך דרשו רז"ל (תנחומא שם) והמטרונא היא ה"א אחרונה והיא ראשונה למחשבת המקריב¹⁷⁴³ וזה מבואר.

(כג יז) מִמּוֹשְׁבַתֵיכֶם תָּבִיאוּ לָחֶם תְּנוּפָה שְׁתֵּי שָׁנִי עֶשְׂרִים סֵלֶת תְּהֵינָה חֶמֶץ תִּאֲפִינָה בַּבּוֹרִים לַה':

צוה הכתוב שתהיינה חמץ לפי שהם תודה לשם כי חקות קציר שמר לנו וקרבת התודה יבוא על לחם חמץ ואולי אסור החמץ מפני שירמוז אל מדת דין¹⁷⁴⁴ כי נקרא חמץ כאשר יקרא היין אשר יקהה חומץ יין וחומץ שכר (במדבר ו ג) והלשון נגזר מלשון מעול וחומץ (תהלים עא ד) כי נגזל מהם טעמם ולא יאכלו וכן כי יתחמץ לבבי (שם עג כא) יכעוס ויאבד טעמו ממנו ובעבור שהקרבת לרצון לשם הנכבד¹⁷⁴⁵ לא יבאו מן הדברים אשר להם היד החזקה¹⁷⁴⁶ לשנות הטבעים וכן לא יבאו מן הדברים המתוקים לגמרי כגון הדבש¹⁷⁴⁷ רק מן הדברים המזווגים כאשר אמרו בבריאת העולם (עי' רש"י בראשית א א) שיתף מדת רחמים במדת הדין ובראו והנה בחג השבועות שהוא יום מתן תורה יביא הקרבן בדין תודה כי הוא יום העצרת והמשכיל יבין וזה סוד מה שאמרו רבותינו (ויק"ר פ"ט ס"ז) כל הקרבנות במלין וקרבת תודה אינו בטל לעולם¹⁷⁴⁸ וכו' כי בו מצה וחמץ כענין בעולם הבא.

(כג יח) וְהִקְרַבְתֶּם עַל הַלֶּחֶם שְׁבַעַת כֶּבֶשִׂים תְּמִימִם בְּגִי שָׁנָה וּפָר בֶּן בְּקָר אֶחָד וְאֵילִם שְׁנָיִם יְהִיוּ עֲלֶיהָ לַה' וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵיהֶם אִשָּׁה רֵיחַ נִיחַח לַה':

עי' ר' בחיי: וכתוב ועשיתם שעיר עזים אחד לחטאת יש לך להשכיל איך הזכיר כאן ביום חמישים אשה ו"שעיר לחטאת לפי שהקרבת לשכינה ובסוף סדר פנחס בפרשת (במדבר כח כז) וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' לא תמצא שם לא אשה ולא חטאת כי

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

ימשיך את השכינה אליו זהו שכתוב יביאה אף על גב שהיא בעליה למעלה יביאה ממקום עליון למשך אותה לדור עמו.

¹⁷⁴³ עי' לעיל א ט.

¹⁷⁴⁴ עי' זהר (ח"ג דף רנב ע"א): ובגין דא ח' דאיהו חוטא זעירא תבר לה וייעול ה' באתרהא בדקדמיתא קנה וסוף קמלו קנה שלטנותא דרומי וסוף לכל מלכין דעתיד קב"ה לתברא ליה גער חית קנה גער חיה בישא ח' מן חמץ ואתבר רגליה מן מחמצת דאתמר בה רגליה יורדות מות. תרגום: ומשום זה ח' שהוא חוט קטן, תשבר אותה, ותכנס ה' במקומה. שבתחלה קנה וסוף קמלו. קנה שלטון של רומי וסוף לכל המלכויות, שעתיד הקדוש ברוך הוא לשבור אותו. "גער חית קנה" גער חיה רעה, ח' מחמץ, ושבר רגליה מן המחמצת, שנאמר בה "רגליה יורדות מות".

ועי' פע"ח חג המצות ז, ובהגר"א בספד"צ טז ע"ב.

¹⁷⁴⁵ עי' לעיל פרשת לך הערה 405.

¹⁷⁴⁶ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 201.

¹⁷⁴⁷ עי' לעיל פרשת ויקרא הערה 1631.

¹⁷⁴⁸ עי' עבה"ק ח"ב פרק מ, ועי' שער הכוונות (דרושי תפילת השחר א): מזמור לתודה הוא בבחינת או"א שבעולם היצירה והטעם הוא כי אמת שכל הקרבנות הם למטה בעולם העשיה לתקן ולזכך קטרוג הקליפות שבעשיה. אבל קרבן תודה עולה על כולם כי הוא ביצירה ועולה עד או"א דיצירה וזהו טעם אומרם ז"ל שלעתיד לבא כל הקרבנות יהיו בטלים חוץ מקרבן תודה וזה מש"ה עבדו את ד' בשמחה בואו לפניו ברננה כי עבדו את ד' הוא אבא ובשמחה היא אימא. ומלת עבדו היא במטטרון ו"ק דיצירה ובעבד זה בסודו נעבוד את או"א. גם ז"ס דעו כי ה' הוא אלהים הוא חיבור או"א דיצירה ה' ואלהים, ע"כ. ועי' עוד בדע"ה ח"ב דרוש ד ענף יב סימן יא.

הקרבתן לשם הגדול¹⁷⁴⁹ וכוונה תורה לרמוז לך בזה על מה שאירע לנו ביום מתן תורה שראינו את כבודו ואת גדלו וכנגדם במשכן מצינו (שמות מ לר – לה) וכבוד ה' מלא את המשכן שני פעמים וכן בביהמ"ק שנקרא (ישעיה סד י) בית קדשנו ותפארתנו¹⁷⁵⁰ וזה מבואר כי עצרת זה ירמוז לתפארת ולכבוד כי בו כתיב (שמות כג יז) יראה כל זכורך ובו הראנו את אשו הגדולה ודבריו שמענו מתוך האש¹⁷⁵¹ אבל בעצרת של שמיני לא תמצא בו יראה כל זכורך כי ירמוז לכבוד¹⁷⁵² לבדו והבן זה.

(כג כד) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בְּהַדָּשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַחַד לְחֻדְשׁ יְהִי לָכֶם שַׁבָּתוֹן זְכוֹרֹן תְּרוּעָה מִקְרָא קֹדֶשׁ:

ע"י רמב"ן: ועל דרך האמת תרועה היא שעמדה לאבותינו ולנו שנאמר (תהלים פט טז) אשרי העם יודעי תרועה¹⁷⁵³ וכענין שכתוב (ירמיה ד יט) תרועת מלחמה¹⁷⁵⁴, כי ה' איש מלחמה (&) אם כן יום תרועה יהיה לכם שיהיה היום לתרועה לנו וכן זכרון תרועה¹⁷⁵⁵ מקרא קדש שיהיה הזכרון בתרועה ולפיכך הוא מקרא קודש ולא הוצרך להזכיר שופר כי השופר רמז ביום והתרועה בו והנה הוא יום דין ברחמים לא תרועת מלחמה ומפני זה הזכיר הכתוב התרועה שכבר קבלה ביד רבותינו וכל ישראל רואים עד משה רבינו שכל תרועה פשוטה לפניו ופשוטה לאחריה ולמה יזכיר הכתוב תרועה ולא יזכיר התקיעות¹⁷⁵⁶ כלל לא בראש

ס מאיר הרמב"ן ור' בחיי

¹⁷⁴⁹ ע"י לעיל פרשת נח הערה 391.

¹⁷⁵⁰ ע"י לעיל בראשית לא ל.

¹⁷⁵¹ ע"י לעיל פרשת וירא הערה 470.

¹⁷⁵² ע"י לעיל פרשת נח הערה 381.

¹⁷⁵³ ע"י זהר ח"ב רנ ע"ב: וכדין כד ישראל תקעין בההוא שופר ואתער מתתא ההוא קול דנפיק משופר כליל מאשא ומיא ורוחא ואתעביד מכולא ההוא קול בגין לאתערא קול עילאה דנפקא מגו ההוא שופר דאיהו כגוונא דא כליל באשא ובמיא ורוחא כדין כרוזא נפקא ואכריז בכלהו ריקיעין ואמר קול דודי הנה זה בא וגומר משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים וכדין ידעי כלהו דהא קודשא בריך הוא חייס עלייהו דישאל ואמרי זכאין אינון ישראל דאית לון עיטא בארעא בגין לאתערא רחמי מלעילא כדין כתיב (תהלים פט טז) אשרי העם יודעי תרועה יודעי תרועה ודאי יודעי תרועה מתברי האי תרועה דאיהו דינא קשייא דכלא אתדנו ביה זכאין אינון ישראל בעלמא דין ובעלמא דאתי בגין דאינון ידעי ארחוי דקודשא בריך הוא וידעי למהך בארחוי וליחדא יחודא כדקא יאות

תרגום: ואז כשישראל תוקעים באותו שופר ומתעורר למעלה אותו הקול שיוצא מן השופר כלול מאש ומים ורוח ונעשה מהכל אותו הקול כדי לעורר קול עליון שיוצא מתוך אותו השופר שהוא כמו זה כלול באש ומים ורוח אז יוצא כרוז ומכריז בכל הרקיעים ואומר קול דודי הנה זה בא וגו' משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים.

ואז כולם יודעים שהרי הקדוש ברוך הוא חס על ישראל ואומרים אשריהם ישראל שיש להם עצה בארץ כדי לעורר רחמים מלמעלה ואז כתוב אשרי העם יודעי תרועה יודעי תרועה ודאי יודעי תרועה שמשברים את התרועה הזו שהיא דין הקשה שהכל נדונים בו אשרי ישראל בעולם הזה ובעולם הבא משום שהם יודעים את דרכי הקדוש ברוך הוא ויודעים ללכת בדרכיו וליחד יחוד כראוי.

¹⁷⁵⁴ ע"י ז"ח יד ע"ב: דתניא זכרון תרועה לא אשכחנא זכירה לתרועה אלא האי דא"ר יוסי כתיב וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר וגו' והרעותם וגו' וזכר לתרועה זו אמר הקב"ה הריעו לפני בתרועה זו שהיא זכרון אותה התרועה מיד ונושעתם מאיביכם.

תרגום: שלמדנו מה נאמר (ויקרא כג) זכרון תרועה לא מצאנו זכירה לתרועה אלא מה שאמר רבי יוסי כתוב (במדבר י) וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר וגו' והרעותם וגו' וזכר לתרועה זו אמר הקדוש ברוך הוא הריעו לפני בתרועה זו שהיא זכרון אותה התרועה מיד ונושעתם מאיביכם כאותה דוגמא.

¹⁷⁵⁵ ע"י זהר (ח"ג ק ע"א): אמר ר' יהודה כתיב זכרון תרועה זכרון עבדינו לכוונא לבא ורעותא ישראל עבדין זכרון לתתא במה בעובדא בגין דיתער מלה כההוא גוונא לעילא.

תרגום: אמר רבי יהודה כתוב זכרון תרועה, עושים זכרון לכוון את הלב והרצון, ישראל עושים זכרון למטה, במה במעשה כדי שיתעורר דבר באותו צורה שלמעלה.

¹⁷⁵⁶ ע"י זהר (ח"ג רלב ע"א): ואימא עלאה איהי תקיעה מסטרא דאברהם שברים מסטרא דיצחק תרועה מסטרא דיעקב שכינתא תתאה קשר דכלהו דהיינו ק' תקיעה ש' שברים ר' תרועה וכלהו משלשין לגבי שכינתא.

השנה ולא ביום הכפורים אבל התקיעה היא הזכרון והוא השופר והתרועה כשמה ומפני שהיא כלולה מן הרחמים תקיעה לפנייה ולאחריה ולפיכך אמר בידועי תרועה כי בצדקה ירומו כי תפארת עוזמו אתה והנה זה מבואר כי הכל תלוי בתשובה אלא בראש השנה מתיחד במדת הדין ומנהיג¹⁷⁵⁷ עולמו וביום הכפורים במדת הרחמים והוא מאמרם (ר"ה לב ב) מלך יושב על כסא דין וכו' ראש השנה יום דין ברחמים ויום הכפורים יום רחמים בדין¹⁷⁵⁸: עי' ר' בחיי: ובמדרש (ויק"ר כט ו) באחד לאחד שיהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא קדש באחד לאחד זה אברהם שכתוב בו (יחזקאל לג כד) אחד היה אברהם זכרון תרועה זה יצחק מקרא קדש זה יעקב כוונת המדרש הוזה כי תקיעות ראש השנה רמז למדות וכשם שמדת הפחד למעלה הרחמים מקיפין אותה שאלמלא כן היה מחריב ושורף את העולם כלו בשלהבותיו כן התרועה פשוטה לפנייה ופשוטה לאחריה ואילו היינו תוקעין תרועה לבדה היה נראה בזה קצוץ נטיעות¹⁷⁵⁹ ולפי הדרך הזה הרי בכתוב מפורש כי יום ראש השנה יום הדין הוא מלשון תרועה והוא ברחמים מלשון זכרון וא"כ יהיה זכרון תרועה כמו (להלן כה ט) שופר תרועה (במדבר כט א) יום תרועה וזה מבואר.

(כג מ) וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הַרְאִשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וְעֵנָף עֵץ עָבֹת וְעֵרְבֵי נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שְׁבַעַת יָמִים:

עי' רמב"ן: על דרך האמת פרי עץ הדר הוא הפרי שבו רוב התאוה¹⁷⁶⁰ ובו הטא אדם הראשון שנאמר (בראשית ג ו) ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל והנה החטא בו לבדו ואנחנו נרצה לפנינו עם שאר המינים וכפות תמרים הוא הראש הקו אמצעי כפול וגבוה על כולם¹⁷⁶¹ וענף עץ עבות רמז לשלש ספירות בכד אחד כענין שנאמר מידי אביר יעקב¹⁷⁶² (שם מט כד) וערבי נחל¹⁷⁶³ כענין שנאמר (תהלים סח ה) סולו לרוכב בערבות כי יתערבו במדת הדין ובמדת הרחמים מכאן תבין ותדע שאין האתרוג עמהם באגודה והוא מעכב בהם כי הוא כנגד העצרת שהוא רגל בפני עצמו ותשלומין דראשון והנה הם אחד בכח ולא בפועל¹⁷⁶⁴ וכבר פירשתי מעם

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

תרגום: ואמא עליונה היא תקיעה, מצדו של אברהם, שברים מצדו של יצחק, תרועה מצדו של יעקב, שכינה תחתונה קשר של כולם, כלומר ק' תקיעה ש' שברים ר' תרועה, וכולם משלשים לגבי השכינה.

¹⁷⁵⁷ עי' לעיל פסוק יז.

¹⁷⁵⁸ עי' לעיל פרשת אחרי מות הערה 1679.

¹⁷⁵⁹ עי' לעיל פרשת נח הערה 388.

¹⁷⁶⁰ עי' ספר הקנה (עמוד קעו): והאתרוג רומז בכ"י הנקרא תאוה וכי תאוה הוא לעינים וזהו שתרגם לא תתאוה לא תרוג מלשון אתרוג

¹⁷⁶¹ עי' זהר ח"ב קי ע"א: פתח ואמר משכיל לאיתן האזרחי אלו כתיב משכיל לדוד כדקאמרת אבל משכיל לאיתן אית משכיל ואית משכיל אית משכיל לעילא ואית משכיל לתתא משכיל לאיתן בזמנא דההוא גבר (ס"א נהר) קם בתיובתא כל שייפן חדאן ומתחברן לגביה ואי הוא סליק עד דסליק עד דמוחא עלאה אתפייס לגביה וחדי לקבליה וכדין משכיל לאיתן האזרחי משכיל ליה ואודע ליה על ידא דאברהם (ס"א על ידוי לאברהם) רחימוי כל מה דאצטריך וההוא מוחא עלאה משכיל לאיתן וכד דוד מלכא אתתקן בתיאובתא לגביה איהו משכיל לדוד כמה דהוה מוחא עלאה משכיל ליה ועל דא אית משכיל ואית משכיל (אית משכיל).

תרגום: פתח ואמר משכיל לאיתן האזרחי אלו כתוב משכיל לדוד אז כמו שאמרת אבל משכיל לאיתן כתוב יש משכיל יש משכיל יש משכיל למעלה ויש משכיל למטה משכיל לאיתן בזמן שאותו איש (נהר) עומד בתשובה כל האיברים שמחים ומתחברים עמו ואם הוא עולה עד שהמח העליון מתפייס אליו ושמח כנגדו ואז משכיל לאיתן האזרחי משכיל אותו ומודיע לו על ידי אברהם (על ידיו של אברהם) אוהבו כל מה שצריך ואותו מח עליון משכיל לאיתן וכשדוד המלך נתקן בתשוקה אליו הוא משכיל לדוד כמו שהיה המח העליון משכיל אותו ולכן יש משכיל יש משכיל (יש משכיל).

¹⁷⁶² עי' לעיל פרשת ויצא הערה 653.

¹⁷⁶³ עי' לעיל פרשת שמות הערה 946.

¹⁷⁶⁴ עי' ספר הפליאה (עמוד תרנג): פעמים יבואו מים בגן שהוא היסוד ואין הכבוד שותה מאותו המים וא"כ נראין הדברים אחר שהדבר הוא כך שאינה באחדות עם הבנין לענין ברכה בגן בעיבור

זה:

והנה טעם כל הפרשה תחוננו את חג השם הגדול שבעת ימים שבמעשה בראשית ותסמכו להם השמיני עצרת כענין שנאמר למנצח על השמינית¹⁷⁶⁵ (תהלים ו א) וגם באותן השבעה תקחו בהם פרי עץ הדר והלולב באגודה ולכך הקדים האתרוג אבל בשמיני אינו צריך כי הוא עצמו הדר¹⁷⁶⁶ וזה טעם וחגותם אותו חג לה' שבעת ימים¹⁷⁶⁷ בשנה שתחוננו שבעת הימים עם השנה.

ענין סבוב והקפה מלשון וחוג שמים (איוב כב יד) ובמחנה יתארהו (ישעיה מד יג) וכן המון חוגג (תהלים מב ה) וכבר רמזו רבותינו הסוד הזה בויקרא רבה (ל ט) פרי עץ הדר זה הקדוש ברוך הוא שנאמר (תהלים צו ו) הוד והדר¹⁷⁶⁸ לפניו כפות תמרים זה הקדוש ברוך הוא שנאמר (שם צב יג) צדיק כתמר יפריח וענף עץ עבות זה הקדוש ברוך הוא שנאמר (זכריה א ח) והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה וערבי נחל זה הקדוש ברוך הוא שנאמר (תהלים סח ה) סולו לרוכב בערבות¹⁷⁶⁹:

ובמדרשו של רבי נחוניא בן הקנה¹⁷⁷⁰ מאי פרי עץ הדר כדמתרגמינן פירי אילנא

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

שבה הקיצוץ והיא המקבלת העונשים להעלותה לעשות נקמה והם המונעים המים מלרדת בה ע"כ צריכין לברכה ולקבוע לה ברכה בפני עצמה להיותה באחדות כולם בברכה כמו שהיא ביחוד האילן, וזה טעם האתרוג שאינו נאגר עם הלולב ועם השאר מינים להודיעך שאינה עם הבנין בברכה וע"כ שים בדעתך לייחודה גם בברכה להיות נפשה קשורה בנפשו. הלא תראה שמיני עצרת הוא תשלומין דראשון להודיעך שהוא באילן וארז"ל שהוא רגל בפני עצמו לענין ברכה שאינה ביחודם וע"כ צריכין לברכה וקבעו לה ברכה בפ"ע כדי ליחודה גם בברכה וכל זה למה מפני שהיחוד לשם הוא נשלם ושם נקשרו כולם ולכן נקראת מקום אח"ד שהיא נקשרה ומיחדת הכל בלי פירוד.

¹⁷⁶⁵ עי' זר"ח לד ע"ד: למנצח על השמינית ודא בינה.

¹⁷⁶⁶ עי' אד"ר קמב ע"א: וימלוך תחתיו הדר מאי הדר חסד עלאה.

¹⁷⁶⁷ עי' זהר ח"ג רנה ע"ב: בחמשה עשר יום לחדש השביעי וגו' דאיהי תשרי מקרא קדש יהיה לכם וגו' כל מלאכת עבודה לא תעשו וחגותם אותו חג ליי' שבעת ימים וגו' בחמשה עשר מסטרא ד"ה וחגותם אותו דא אות ו' עמודא דאמצעיתא (ח"ג חסד גבורה) שבעת ימים מסטרא דבת שבע דאיהי מלכות אבהן ורעיא מהימנא ואהרן דוד ושלמה הא אינון שבע לקבל שבע ספיראן אנא בעינא לתקנא לכוון סכה דאיהי אימא עלאה לסככא עלייה וכאמא על בנין.

תרגום: "בחמשה עשר יום לחדש השביעי וגו'" שהוא תשרי, "מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו וחגותם אותו חג לה' שבעת ימים וגו'", בחמשה עשר מצד של "ה", "וחגותם אותו", זו אות ו' העמוד האמצעי (ח"ג חסד גבורה), "שבעת ימים" מצד של בת שבע, שהיא מלכות האבות והרועה הנאמן ואהרן דוד ושלמה, הרי הם שבעה כנגד שבע ספירות. אני רוצה לתקן לכם סוכה שהיא אמא עליונה, לסכך עליהם כאמא על בנים.

¹⁷⁶⁸ עי' זהר ח"ב סא ע"א שהוד והדר הם נר"ה.

¹⁷⁶⁹ עי' זהר ח"ב קסה ע"ב: רבי אלעזר אמר האי קרא הכי אצטריך למימר סלו לרוכב על ערבות מאי בערבות ב"ה שמו ב"ה הוא מבעי ליה מאי שמו אלא האי קרא על סתימא דכל סתימין עתיקא דכל עתיקין אתמר ההוא דלא אתגליא ולא אתידע כלל דאיהו רוכב בערבות ואי תימא דאיהו אתיא ורכיב ביה אי הכי אף על גב דסתים הוא באתר דא קיימא לאתגליא.

אלא סולו לרוכב בערבות דא איהו עתיקא דכל עתיקין סתימא דכל סתימין דלא ידיע ובמה איהו רוכב בערבות ב"ה דאיהו רזא קדמאה דנפיק קמיה (ד"א מניה) ודא איהו שמיה מההוא סתימא דלא ידיע שמא דיליה הוא "ה לאו דאיהו הוא אלא איהו בגין ההוא פרוכתא דאתפרסא ונפיק מקמיה אבל האי פרוכתא איהו שמו ודא איהו רתיכא דיליה ולא אתידע כלל.

תרגום: רבי אלעזר אמר פסוק זה כך צריך לומר סלו לרכב על ערבות מה זה בערבות ביה שמו ביה הוא היה צריך להיות מה זה שמו אלא פסוק זה על נסתר כל הנסתרים עתיק כל העתיקים נאמר אותו שלא התגלה ולא נודע כלל שהוא רוכב בערבות ואם תאמר שהוא בא ורוכב בו אם כך אף על גב שהוא נסתר במקום הזה עומד להתגלות.

אלא סלו לרכב בערבות זהו עתיק של כל העתיקים נסתר כל הנסתרים שלא ידוע ובמה הוא רוכב בערבות ב"ה שהוא סוד קדמון שיצא לפניו (ממנו) וזהו שמו מאותו נסתר שלא ידוע שמו הוא "ה לא שהוא הוא אלא הוא בשביל שאותה פרכת שנפרסה ויצאה מלפניו אבל הפרכת הזו היא שמו וזוהי מרכבתו ולא נודע כלל.

¹⁷⁷⁰ ז"ל: קעב. ואתרוג מאי הוי נקבה והיינו דכתיב (ויקרא כ"ג א) פרי עץ הדר, כפת תמרים, מאי פרי עץ הדר, כדמתרגמינן פרי אילנא אתרוגין ולולבין:

קעג. מאי הדר, היינו הדר הכל, והיינו הדר דשיר השירים דאמר בהו (שה"ש ו' י) מי זאת הנשקפה

אתרוגין ולולבין ומאי הדר היינו הדר הכל והיינו הדר שיר השירים דכתיב בהו (ו' מי זאת הנשקפה כמו שחר וגו' ולמה נקרא שמו הדר אל תקרי הדר אלא הדר זה אתרוג שהוא נפרד מאגד הלולב ואין מצות לולב קיימת אלא בו והוא אגוד עם הכל שעם כל אחד הוא ועם כולם יחד הוא ומאי לולב כנגד חוט השדרה וענף עץ עבות שענפיו חופין את רובו משל לאדם שבורעותיו יגן על ראשו ענף לשמאל עבות לימין נמצא עץ באמצע ולמה נאמר בו עץ שהוא שורש האילן ומאי ערבי נחל על שם המקום שהם קבועים בו ששמו נחל דכתיב (קהלת א' ז) כל הנחלים הולכים אל הים וגו' ומאי ניהו ים הוי אומר זה אתרוג ומנא לן דכל מדה ומדה מכל אלו השבעה איקרי נחל שנאמר (במדבר כא יט) וממתנה נחליאל אל תקרי נחליאל אלא נחלי אל וכו' והמדרש הזה על דעת שלשה הדסים ושתי ערבות לולב אחד ואתרוג אחד והיא הלכה לדברי הגאונים והראשונים כולם:

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה פרי עץ הדר הדומה ללב¹⁷⁷¹ ירמוז אל הכבוד¹⁷⁷² הכלול מ"ב

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

כמו שחר יפה כלבנה ברה כחמה איומה כנדגלות, והיינו על שם נקבה, ועל שמה נלקחה נקבה מאדם שאי אפשר להתקיים עולם התחתון בלא נקבה, ומ"ט אתקריאת נקבה על שם שנקביה רחבים, ויש לה נקבים יתרים על האיש, ומאי ניהו, נקבי שדים ורחם ובית קבול: קעד. ומאי ניהו שאמרת שיר השירים דהוא הדר, אין הדר הוא לכל ספרי הקודש, דאמר ר' יוחנן כל הספרים קדושים וכל התורה קודש ושיר השירים קודש קדשים, ומאי ניהו קדש קדשים. אלא קודש שהוא לקדשים, ומה הם הקדשים, אלו שהם כנגד שש קצוות שבאדם, וקודש הוי להו קודש לכולהו:

קעה. ומאי ניהו קודש, זה אתרוג שהוא הדר הכל, ולמה נקרא שמו הדר, אל תקרי הדר אלא הדר, זה אתרוג שהוא נפרד מאגד לולב ואין מצות לולב קיימת אלא בו, והוא גם כן אגוד עם הכל שעם כל אחד הוא ועם כולן יחד הוא:

קעו. לולב כנגד מאי, כנגד חוט השדרה. וכן הוא אומר (ויקרא כ"ג מ) וענף עץ עבות, צריך הוא להיות ענפיו חופין את רובו, ואם אין ענפיו חופין את רובו אינו כלום, מפני מה, משל למה"ד לאדם שיש לו זרועותיו ובהם יגין על ראשו, הרי זרועותיו שנים וראשו שלשה, והיינו ענף לשמאל, עבות לימין, נמצא עץ באמצע, ולמה נאמר בו עץ, מפני שהוא שורש האילן:

קעז. ומאי ערבי נחל (שם) אלו כנגד שוקי אדם שהם שנים, ומאי ניהו לישנא דערבי נחל, משום דגדול שבהם הוי למערב ומשם יונק כחו, ושל צפון קטן ממנו מהלך ת"ק שנה, והוא ברוח צפונית מערבית, ובו פועל, ונקרא על שמו, והם שניהם ערבים:

קעה. ד"א ערבי נחל, שפעמים מערבים פעולותם זה עם זה, ומאי ערבי נחל, הוי אומר על שם המקום שהם קבועים בו ששמו נחל דכתיב (קהלת א' ז) כל הנחלים הולכים אל הים והים אינו מלא, ומאי ניהו ים זה, הוי אומר זה אתרוג ומנא לן דכל מדה ומדה מאלה השבעה אתקרי נחל דכתיב (במדבר כ"א יט) וממתנה נחליאל, אל תקרי נחליאל אלא נחלי אל, וכל הששה הולכים על דרך אחד אל הים, ומאי ניהו אותו דרך אחד מכריע בנתיים דכתיב (חבקוק ג' ה) לפני ילך דבר ויצא רשף לרגליו, וכולם הולכים לאותו צינור ומאתו צינור אל הים והיינו דכתיב וממתנה נחליאל, ממקום שניתן דהיינו המוח לנחליאל ומנחליאל במות ומאי במות כדמתרגם רמתה, מאי רמתה אותה סגולתא שאחרי הזרקא, ומבמות הגיא אשר בשדה מואב ראש הפסגה ונשקפה על פני הישימון, ומבמות הגי אשר בשדה מואב אשר הוא מזומן, ומאי הוא אותו אשר בשדה מואב, אל תקרי מואב אלא מאב, אותו האב שנאמר עליו (בראשית כ"ו ה) עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרת מצותי חקותי וגו', ומאי ניהו אותו השדה, אותו שהוא בראש הפסגה וגם נשקפה על פני הישימון ומתרגמין שמיא, ועל אותו הצינור נאמר (שה"ש ד' טו) מעין גנים באר מים חיים ונוזלים מן לבנון, ומאי ניהו לבנון, הרי אומר זה חכמה, ומאי ערבי נחל, הרי אומר אותו שנתן נחלה לישראל והיינו שני אופני המרכבה.

¹⁷⁷¹ עי' ספר הבהיר אות צח. וכל הצורות הקדושות ממונות על כל האומות וישראל קדושים נטלו גוף האילן ולבו, מה לב שהוא הדר פרי הגוף, אף ישראל נטלו פרי עץ הדר, מה אילן תמר ענפיו סביבו ולולבו באמצע אף ישראל נטלו גוף האילן זה שהוא לב ו, וכנגד הגוף חוט השדרה באדם שהוא עיקר הגוף, ומה לולב זה כתיב לו לב אף לב מסור לו, ומה לב, זה שלשים ושתיים נתיבות פליאות חכמה בו אף בכל נתיב מהן צורה שומרת דכתיב (בראשית ג' כד) לשמור את דרך עץ החיים. ¹⁷⁷² עי' ז"ח מה ע"ב: ד"א פקודי ה' נצח והוד דאינון למודי ה' משמחי לב דא אתרוג דדמיא ללב מצות ה' דא אתרוג יראת ה' כד"א אשה יראת ה' היא תתהלל מ"ט בגין דאיהי טהורה משפטי ה' אמת אלין שית בנין דכלילן דיעקב דאקרי משפט והוא אמת צדקו יחדיו ביחודא שלימא ביראת ה' דהיא טהורה.

תרגום: דבר אחר פקודי ה' נצח והוד שהם למודי ה' משמחי לב זה האתרוג שדומה ללב מצות ה' זה האתרוג יראת ה' כמו שנאמר (משלי לא) אשה יראת ה' היא תתהלל מה הטעם משום שהיא

נתיבות¹⁷⁷³ והוא הדר מכל הדר כענין שכתוב (שיר השירים ו י) מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה ברה כחמה כפות תמרים הוא סוף הבנין¹⁷⁷⁴ הנקרא יסוד והוא ראש הנמצאים כלן¹⁷⁷⁵ ולולב דומה לשדרה כי הוא מכריע וקו אמצעי והזכיר תמרים ולא תמר על שם שכתוב (תהלים צב יג) צדיק כתמר יפרח¹⁷⁷⁶ ומשפיע כח במדה שכתוב בה (שיר השירים ז ח) זאת קומתך דמתה לתמר¹⁷⁷⁷ וזהו לשון תמרים ולכך כתיב כפת על שם אחדותו והזכיר תמרים לרמוז על שניהם וכן אתרוג שהוא לב וכן לולב שהוא לבה של תמרה וענף עץ עבות הגדולה והגבורה והתפארת.

וזהו שדרשו בספר הבהיר (אות קעו) ענף עץ עבות משל לאדם שיש לו זרועותיו ובהם יגן על ראשו הרי זרועותיו שנים וראשו שלשה והיינו ענף לשמאל עבות לימין נמצא עץ באמצע ולמה נאמר בו עץ מפני שהוא שרש האילן והדם דומה לעינים¹⁷⁷⁸, וערבי נחל הנצח וההוד הנקראים למודי ה¹⁷⁷⁹ וערבה דומה לשפתים שכן הנביאים כלם מקבלים הנבואה

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

טהורה משפטי ה' אמת אלו ששת הבנים שכלולים ביעקב שנקרא משפט והוא אמת צדקו יחדו ביחוד שלם ביראת ה' שהיא טהורה. ועי' עוד זהר (ח"ג כד ע"א).

¹⁷⁷³ עי' ס"י פ"א מ"א. ועי' לעיל פרשת יתרו הערה 1227.

¹⁷⁷⁴ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 76.

¹⁷⁷⁵ היינו היסוד מחובר עם המלכות, ולכן זה ראשית לנבראים (עי' תיקו"ז יב ע"ב).

¹⁷⁷⁶ עי' זהר לך לך פב ע"א, צדיק כתמר יפרח, מה תמר לא סליק אלא דכר ונוקבא, אוף הכי צדיק לא סליק אלא דכר ונוקבא [תרגום: צדיק כתמר יפרח מה תמר שלא עולה אלא זכר ונקבה כך גם צדיק אינו עולה אלא זכר ונקבה], ע"כ.

¹⁷⁷⁷ עי' זהר (ח"ב דף קכו ע"א) רבי יהודה פתח, (שיר ז ח) זאת קומתך דמתה לתמר וגו', כמה חביבה כנסת ישראל קמי קודשא בריך הוא, דלא מתפרשא מניה, כהאי תמר דלא פריש דכר מן נוקבא לעלמין, ולא סליק דא בלא דא, כך כנסת ישראל לא מתפרשא מקודשא בריך הוא. ת

¹⁷⁷⁸ עי' זהר (ח"ג דף רנה ע"ב): לולב דא צדיק דדמי לחוט השדרה דביה ח"י חולין לקבל ח"י נענועין דלולב ואינן לקבל ח"י ברכאן דצלוחא לקבל שמנה עשר אזכרות דהבו ליי' בני אלים לקבל שמנה עשר אזכרות דק"ש ונענוע לשית סיטרין בחושבן ו' תלת נענועין בכל סטרא אינן ח"י לולב בימין כליל ששה מנין (דאינן) ג' הדסין גדולה גבורה תפארת ודמיין לתלת גווי עינא

ב' בדי ערבות נצח והוד ודמיין לתרין שפון לולב יסוד דומה לשדרה דביה קיום דכל גרמין ועליה אמר דוד כל עצמותי תאמרנה יי' מי כמוך

אתרוג מלכות דומה ללבא דביה הרהורין ונענועין דהלל אינן משותפין בנענועין דנטילת לולב ואינן ח"י באנא ח"י ח"י בהודו תחלה וסוף ח"י דנטילת לולב הרי ע"ב ובגין דא לולב בחושבן ח"ס וד' מינין דלולב הא חסד דרועא ימינא ובגין דא תקינו לולב בימין לסטרא דחסד אתרוג לסטרא דגבורה לשמאלא לבא ובגין דא אתרוג הדומה ללב תקינו למהוי ביד שמאל כמה דאוקמוה לולב בימין ואתרוג בשמאלו אינן לקבל זכור ושמור ומאן נטיל תרווייהו עמודא דאמצעייתא לולב בימינא ואתרוג בשמאליה.

תרגום: לולב זה צדיק שדומה לחוט השדרה, שבו שמונה עשרה חוליות כנגד שמונה עשר נענועים של הלולב, והם כנגד שמונה עשרה ברכות התפלה, כנגד שמונה עשר שמות של "הבו לה' בני אלים", כנגד שמונה עשר שמות של קריאת שמע. ונענוע לששה צדדים בחשבון ו', ושלושה נענועים בכל צד הם שמונה עשר. לולב בימין כולל ששה מינים (שהם) שלשה הדסים, גדולה גבורה תפארת, ודומים לשלשת גווי העין.

שני בדי ערבות נצח והוד, ודומים לשתי שפתיים. לולב, יסוד, דומה לשדרה, שבו קיום של כל העצמות, ועליו אמר דוד "כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך".

אתרוג, מלכות, דומה ללב שבו הרהורים. ונענועי ההלל הם משותפים בנענועים של נטילת לולב, והם שמונה עשר ב"אנא", שמונה עשר שמונה עשר בהודו תחלה וסוף, שמונה עשר של נטילת לולב, הרי ע"ב, ומפני זה לולב בחשבון ח"ס, וארבעה מיני הלולב, הרי חסד זרוע ימין, ומפני זה תקנו לולב בימין לצד החסד, אתרוג לצד הגבורה לשמאל הלב. ומפני זה אתרוג הדומה ללב, תקנו להיות ביד שמאל כמו שפרשוהו, לולב בימין ואתרוג בשמאלו. והם כנגד זכור ושמור, ומי נטל שניהם, העמוד האמצעי לולב בימינו ואתרוג בשמאלו.

¹⁷⁷⁹ עי' זר"ח כח ע"א: וכד הוה בידיהו דמשה ואהרן דאינן אחידין בנצ"ח והו"ד דאינן תרין סמכין איקרי מטה לישנא דסמכא דהא ע"י אסתמיך עלמא באורייתא דנפיק מבין תרין למודי ה' ואתייהבא על ידיהו ועל דאינן סמכין לעלמא באורייתא דנפיק מבין נצ"ח והו"ד דאחידן בהו קרא ליה מטה ומאן דאחיד באורייתא סמכא ליה ומחזקא ליה על ירכוי דלא יסטי לימינא ושמאלא. תרגום: וכשהיה בידי משה ואהרן שהם אחוזים בנצ"ח והו"ד שהם שני עמודים נקרא מטה לשון

משם ועד שם נבואתם מגעת ולא עוד¹⁷⁸⁰ וערבה היא שביעית ולכך הוכיחו חכמי האמת ערבה מלשון ערבות הוא שכתוב (תהלים סח ה) סולו לרוכב בערבות שכן הוא הרקיע השביעי בספר הבהיר (שם) מאי ערבי נחל על שם המקום שהן קבועין בו ששמו נחל כלומר שהם מכלל הנחל שכל השבעה נקראו נחל ואמרו עוד שם ערבי נחל כנגד שוקי האדם שהם שתיים, ע"כ. ולמדנו בארבעה מינין אלו שבלולב שהם חוזרים לשבעה שהם כנגד השבע ונראה כי כן דעת הרמב"ן.

וראיתי בזה דעת אחרת לאחד מהמקובלים שכתב פרי עין הדר הוא הכבוד למעלה ממנו וסמך ליה כפת תמרים שהוא יסוד למעלה מכפות תמרים וסמך לו ענף עץ עבות והן אחד על גבי שנים התפארת והנצה וההוד ומכאן שהיה ראוי להכשיר אפילו תרי וחד כלומר שנים למטה ואחד למעלה אלא שאין הכוונה רמוזה בו ולפי זה יהיה הצדיק עומד בין ההדסים ולכן נקראו הצדיקים בשם הדסים על שם שהם דבקים בצדיק העומד בין ההדסים למעלה מענף עץ עבות וסמך לו ערבי נחל והם הגדולה והגבורה.

והנה כל זה בא בסדר מכוון ממטה למעלה ובין שירמוז ערבי אל הנצה וההוד כדעת הרב ז"ל או אל הגדולה והגבורה כפי הדעת הזאת הנה הערבה שביעית מכל מקום בין למעלה בין למטה וכל הדעות כולן אין כוונת הלולב עם מיניו אלא דוגמא אל השבעה.

וצריך שתשכיל כי מפני שהלולב בגמרא (סוכה מה ב) ירמוז לצדיק כתמר הפרישו חכמי האמת בדין קטימת הלולב וההדס (שם כט ב) כי הלולב נקטם ראשו פסול ובהדס אפילו שלשה קטומים כשר (שם לד ב) וידוע כי הקטימה רמוז לקצוץ ובהדסים אין לחוש לקצוץ שהרי בידוע שהאחד כלול מן השנים גם השנים הפכים הם מקבלים ויונקים מלמעלה מן הבינה ולכך אין למעות בהדסים ואין לחוש בהם חשש קצוץ¹⁷⁸¹ אבל בלולב שהוא צדיק יסוד ויודעין בו שהשפע שלו מקבלו מיד מיוחד והמיוחד מן השנים והשנים מן הבינה לכך יש למעות בו ולחוש לקצוץ שמא יאמר בו אדם שאינו צריך לכת שיש מן הבינה ולמעלה שהוא ראשית האצילות על כן אמרו בו נקטם ראשו פסול כי זה בודאי יהיה קצוץ יותר עליון וחוק מקצוץ ההדסים וכמה נאה ליטול את הלולב שיש בו שבעה אלו בשבעה ימי סכות שהן כנגד אותן שבעה ובהם לבינה נקרא בענין הקרבנות שהיו להמשיך ומוזה דרשו רז"ל (סוכה מה ע"א) כל המקיים לולב באגודו והדס בעבותו מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנאמר (תהלים קיח כז) אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח וזה מבואר¹⁷⁸².

סמ מאיר הרמב"ן ור' בחיי

של תמיכה שהרי על ידו נסמך העולם בתורה שיוצאת מבין שני למודי ה' ונתנה על ידם ועל שהם תומכים את העולם בתורה שיצאה מבין נצ"ח והר"ד שאחוזים בהם קראה לו מטה ומי שאוחז בתורה תומכת אותו ומחזיקתו על ירכיו שלא יסטה ימין ושמאל.

¹⁷⁸⁰ עי' זר"ח מה ע"ג: ונופת צופים כד"א נופת תסופנה שפתותיך כלה צופים בגין דכל מאן דבעי למצפי ולאסתכלא בהאי מראה מסתכל כד"א צופה נתתיך לבית ישראל ושמעת מפי דבר ודאי האי אתרא אקרי פתחא דמהימנותא וכתוב ואראה מראות אלקים מכאן ולעילא לית רשו לאסתכלא ועל דא מינה ינקין אינון למודי ה' דאיקרונ צופים כמד"א ונופת צופים.

ד"א צופים אליו למודי ה' דנהרין בה ומתמן ינקין נביאין בר ממשא דאתסתלק לעילא ובההוא זמנא דכלילן כלהו בחד אינון נחמדים.

תרגום: ונפת צופים כמו שנאמר (שם ד) נפת תסופנה שפתותיך כלה צופים משום שכל מי שרוצה לצפות ולהתבונן במראה הזו מסתכל כמו שנאמר (יחזקאל לג) צופה נתתיך לבית ישראל ושמעת מפי דבר ודאי המקום הזה נקרא פתח האמונה וכתוב (שם) ואראה מראות אלהים מכאן ומעלה אין רשות להסתכל ועל כן ממנה יונקים אותם למודי ה' שנקראים צופים כמו שנאמר נפת צופים.

דבר אחר צופים אלו למודי ה' שמאירים בה ומשם יונקים הנביאים פרט למשה שהתעלה למעלה ובאותו הזמן שכלולים כלם באחד הם נחמדים.

¹⁷⁸¹ עי' פרשת נח הערה 388.

¹⁷⁸² עי' ספר הקנה (&): סוד ההקפות ומקיפים בכל יום את הארון זכר להיקף המזבח שכן המשנה אומרת בכל יום מקיפין את המזבח וכו' ואומר אנא ה' הושיעה נא אני והו הושיעה נא, ואז"ל כל המקיים לולב באגודו והדס בעבותו כאלו בנה מזבח והקריב קרבן הכוונה שהקרבן מקרב הכוחות הרוחניות כן הלולב באגודו והדס בעבותו שהכל דוגמות עליונות לחבר את האהל להיות אחד

ומפני שהלולב והאתרוג רמז לזכור ושמור¹⁷⁸³ על כן הלולב נטל בימין ומצותו ביום ולא בלילה והאתרוג בשמאל וכל אחד נטל בידו הראויה לו ומשפט הנענוע הוא לשש קצוות ארבע רוחות העולם ומעלה ומטה שלשה פעמים לכל רוח שהם בין כולן שמנה עשר נענועין כי כן העולם חתום בחותמו של הקדוש ברוך הוא שהוא שלש אותיות¹⁷⁸⁴ והוא מתחלק לשש שלשה אותיות לכל רוח שהם שמונה עשר אותיות ולכך יצטרך שמונה עשר נענועין ואף על פי שלא מצינו בגמרא (סוכה לו ע"ב) אלא מוליך ומביא מעלה ומוריד ולמדו זה מתנופה מדכתיב (שמות כט כז) אשר הונף ואשר הורם מוליך ומביא למי שהרוחות שלו מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו ובוה נתעורר על היחוד כי לפי שקצין אבינו הראשון וחטא באתרוג לבדו אין אנו מביאין האתרוג לבדו אלא נביאהו עם שאר הפרי ליחדו עם כלן וכלן עמו ומוזה אנו מתקנין את אשר עותו ומרציין בו המקום.

והתבונן בסוד מדרש ר' תנחומא שכתבתי למעלה ותראה איך קרא לד' מינין אלו שחזירין שבעה בלשון החכמים בעבור כי הם כנגד השבעה שנאצלו מן החכמה¹⁷⁸⁵ ועם ד' מינין אלו נמשיך כח במדות והעלו שם (שם לח) אמר רבא וכן בלולב יש לומר כי לשון מוליך ומביא משמש לד' רוחות וזהו למי שהרוחות שלו וכו'.

ומה שאנו אוגדין הלולב עם מיניו לרמוז על אחדות השבעה ומה שאנו מתירין אותו ביום שביעי כדי לרמוז אל הקו האמצעי המכריע ושנראה ושנכוין אליו איך כל הנמצאים כלן העליונים והשפלים תלוין בו כשם שהעלין שבלולב דבקים ונקשרים כלן ותלוין בשדרה ומפני זה יצטרך שנכוין אל השביעי ביום ז' וזהו מבואר.

ועוד דקדקתי בארבעה מינין שבלולב וראיתי שיש בהן נגלה ונסתר כשם שיש בד' אותיות שבשם הגדול נגלה ונסתר והוא כי השנים נגלים בשמם והן כפות תמרים וערבי נחל והשנים הסתיר הכתוב שמותם והן פרי עץ הדר וענף עץ עד שהוצרכנו לקבלת החכמים ז"ל שהם אתרוג והדס וכן בשם הגדול ג"כ נגלה ונסתר הנגלה ביה"ו והנסתר ג"כ ביה"ו כי היו"ד כפשוטה תכפל במספרה בקריאתה וכן הה"ה וכן היו"ו¹⁷⁸⁶ ויצא לנו מזה כי אותיות השם הגדול יורו שהוא אחד בין בנגלה בין בנסתר ונרמז הענין הזה של נגלה ונסתר גם במצוה הזאת שהיא מצוה מורה על האצילות הנרמז בשם המיוחד שהוא נגלה ונסתר והוא ברחמינו יגלה עינינו להכיר נפלאות מתורתו ויסתירנו בצל רחמינו וחמלתו.

(כג מד) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת מוֹעֲדֵי ה' אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עי' רמב"ן; ורבנותינו דרשו בו (ילקוט אמור תרמג) וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל מלמד שהיה משה אומר להם לישראל הלכות פסח בפסח והלכות עצרת בעצרת והלכות החג בחג בלשון שהוא שומע בו בלשון שהוא אומר להם כל הפרשיות ואונקלוס גם הוא נתכוין לזה שאמר ומליל משה ית סדר מועדיא דה' ואלפינון והנראה כי דעתו לרמוז שלמדם סדר המועדות בתקוני העבור הנמסר לו על פה בסיני ונרמז באשר תקראו אותם מקראי קודש והוא למדם על פה כל הסדר המקובל בסוד העבור¹⁷⁸⁷:

(כד ז) וַנְתַתָּה עַל הַמַּעֲרֶכֶת לְבִנְיָה זָכָה וְהִיְתָה לְלֶחֶם לְאַזְכָּרָה אִשָּׁה לָּהּ:

עי' ר' בחיי: ונתת על המערכת לבונה זכה היו לחם הפנים ולבונה מעכבין זה את זה

ס מאיר הרמב"ן ור' בחיי

ולקשרם במקום העליון כשלהבת בגחלת.

¹⁷⁸³ עי' לעיל פרשת יתרו הערה 1305.

¹⁷⁸⁴ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 66.

¹⁷⁸⁵ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 13.

¹⁷⁸⁶ היינו בשם ב"ן יו"ד ה"ה ו"ו ה"ה.

¹⁷⁸⁷ עי' לעיל פרשת שמות הערה 912.

כאתרוג עם הלולב או תכלת עם הלבן¹⁷⁸⁸ בזמן שהתכלת מצוי והבן זה שלכך לא תמצא במנחת סוטה לבונה וכן במנחת החוטא הוא שכתוב (במדבר ה טו) לא יצוק עליו שמן ולא יתן עליו לבונה לפי שמדת הדין מתוחה כנגדה¹⁷⁸⁹.

(כד ט) וְהִיְתָה לְאֶהָרֵן וּלְבָנָיו וְאֶכְלָהּוּ בְּמָקוֹם קָדֵשׁ כִּי קָדֵשׁ קָדָשִׁים הוּא לֹא מֵאִשֵּׁי ה' חֶק עוֹלָם:
ע"י רמב"ן: על דרך האמת והיתה לאהרן ולבניו ברית עולם¹⁷⁹⁰ כדרך בריתי היתה אתו החיים והשלום¹⁷⁹¹ (מלאכי ב ה):

Section break

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

¹⁷⁸⁸ ע"י תיקו"ז (קמז ע"ב): תכלת מסטרא דשמאלא לבן מסטרא דימינא עמודא דאמצעיתא אחיד בתרווייהו וביה קורין קריאת שמע בשחרית דאיהי שכינתא בת עין.
¹⁷⁸⁹ ע"י זהר (ח"ג דף יב ע"ב): ושמן לא אעדי מקרבניה לעלמין בר ממנחת קנאות דכתיב (במדבר ה יא) לא יצוק עליו שמן וגו' דהא הכא לא בעיא רחמי דהא כלא דינא דכתיב (שם כז) וצבתה בטנה ונפלה ירכה וכתוב (שם כא) יתן יהו"ה וגו' ועל דא וזאת תורת זבח השלמים אם על תודה יקריבנו. תרגום: ושמן אינו סר מקרבנות לעולמים פרט למנחת קנאות, שכתוב (במדבר ה) לא יצוק עליו שמן וגו', שהרי כאן לא צריכים רחמים שהרי הכל דין, שכתוב וצבתה בטנה ונפלה ירכה, וכתוב יתן ה' וגו', ועל זה, וזאת תורת זבח השלמים, אם על תודה יקריבנו.
¹⁷⁹⁰ ע"י זהר (ח"א קטז ע"ב): וראיתיה בגוונין נהירין כדקא יאות וכדין לזכור ברית עולם מאן ברית עולם דא כנסת ישראל ויתחבר וא"ו בה"א ויוקים לה מעפרא כמא דאת אמר [(שמות ב כד) ויזכור אלהים את בריתו דא כנסת ישראל דאיהי ברית כמא דאת אמר] (בראשית ט יג) והיתה לאות ברית וגו' כד [יתער] [אתער] וא"ו לגבי ה"א.
תרגום: "וראיתיה" בצבעים מאירים כראוי, ואז "לזכור ברית עולם". מה זה "ברית עולם", זו כנסת ישראל, ויתחבר וא"ו עם ה"א ויקימה מן העפר, כמו שנאמר "ויזכור אלהים את בריתו", זו כנסת ישראל שהיא ברית, כמו שנאמר "והיתה לאות ברית" וגו'. אז יתעורר וא"ו אל ה"א.
¹⁷⁹¹ ע"י זו"ח מב ע"ב: וע"ד בריתי היתה אתו וגו' דא מטרוניתא דילי דהוות עמיה החיים והשלום חיים דאימא עילאה ושלום דא שר שלום.
תרגום: ועל זה (מלאכי ב) בריתי היתה אתו וגו' זו הגבירה שלי שהיתה עמו החיים והשלום החיים של האם העליונה ושלום זה שר שלום.
וע"י זהר (ח"ג לא ע"א): שר שלום דא צדיק דאיהו שלמא דעלמא שלמא דביתא שלמא דמטרוניתא.

פרשת בהר

(כה ב) דְבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תֵבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָכֶם וְשָׁבַתְהָ הָאָרֶץ שְׁבַת לָהּ.

ע"י רמב"ן: והנה בכאן עוררו אותנו בסוד גדול מסודות התורה כבר רמז לנו ר"א שכתב ומעם שבת לה' כיום השבת וסוד ימות עולם רמזו במקום הזה וכוף אונך לשמוע מה שאני רשאי להשמיעך ממנו בלשון אשר אשמיעך ואם תזכה תתבונן כבר כתבתי בסדר בראשית (בראשית ב ג) כי ששת ימי בראשית הם ימות עולם ויום השביעי שבת לה' אלהיך כי בו יהיה שבת לשם הגדול¹⁷⁹² כמו ששנינו (תמיד פ"ז מ"ד) בשביעי מה היו אומרים מזמור שיר ליום השבת לעתיד לבא שכולה שבת ומנוחה לחיי העולמים:

והנה הימים רמז לאשר ברא במעשה בראשית והשנים ירמזו לאשר יהיה בכריאת כל ימי עולם – ועל כן החמיר הכתוב בשמיטה יותר מכל חייבי לאוין וחייב הגלות עליה כמו שהחמיר בעריות (לעיל יח כח) שנאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה (להלן כו לד) והחזיר הענין פעמים רבות כל ימי השמה תשבות (שם שם לה) ונאמר והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתותיה (שם שם מג) וכן שנינו (אבות פ"ה מ"ט) גלות באה על עינוי הדין ועל עוות הדין ועל שמיטת הארץ מפני שכל הכופר בה אינו מודה במעשה בראשית ובעולם הבא וכן החמיר הנביא וגזר גלות על שלוח עבדים בשנה השביעית שנאמר (ירמיה לד יג יד) אנכי כרתי ברית את אבותיכם וגו' מקץ שבע שנים וגו' כי גם בעבד שביעית כיובל כו' והיובל יודע עוד מבראשית עד ויכול¹⁷⁹³ כי ישו בו יובל הכל איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו כי הוא מוסד המאמין יחריש וזהו שנאמר ושבתה הארץ שבת וקראתם דרוך בארץ (פסוק י) כי היא ארץ החיים הנרמזת בפסוק הראשון¹⁷⁹⁴ (בראשית א א) שבה נאמר והארץ אזכור (להלן כו מב) וכבר זכרתי זה פעמים:

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

¹⁷⁹² ע"י דברי רבינו שמות כ ח.

¹⁷⁹³ ע"י שמות כא ב ודברי רבינו שם ור' בחיי שם.

¹⁷⁹⁴ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 57.

ע"י זהר (ח"א דף סט ע"א): תא חזי בההוא זמנא דזמין קב"ה לאחייאה מתייא כל אינון מתין דישתכחון לבר בשאר ארעין נוכראין קב"ה יברא לון (גופייהו) (נ"א) יוקים לון בגופייהו) כדקא חזי דהא גרמא חד דאשתאר ביה בבר נש תחות ארעא ההוא גרמא יתעביד כחמירא בעיסה ועליה יבני קב"ה כל גופא ולא יהיב לון קב"ה נשמתין אלא בארעא דישראל דכתיב (יחזקאל לז יב) הנה אני פותח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם עמי והבאתי אתכם אל אדמת ישראל דיתגלגלון תחות ארעא ולבתר מה כתיב (שם יד) ונתתי רוחי בכם וחייתם וגו' דהא בארעא דישראל יקבלון נשמתין כל אינון בני עלמא.

בר אלין דאסתאבו וסאיבו ארעא באלין כתיב (בראשית ז כג) וימחו מן הארץ מן הארץ דייקא ואע"ג דאקשו ואפליגו קדמאי על דא וימחו כמה דאת אמר (תהלים סט כט) ימחו מספר חיים א"ל רבי שמעון ודאי לית לון חולקא בעלמא דאתי דכתיב וימחו מן הארץ וכתיב (ישעיה ס כא) לעולם יירשו ארץ אבל יקומון בדין ועלייהו כתיב (דניאל יב ב) ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ולדראון עולם [ופלוגתא בהא אבל כלא כמה דאוקמוה חברייא].

תרגום: בא וראה, באותו הזמן שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיות המתים, כל אותם מתים שימצאו בחוץ בשאר ארצות נכריות, הקדוש ברוך הוא יברא להם גופיהם (יעמידם בגופם) כראוי, שהרי עצם אחת שנשארת באדם תחת הארץ, ואותה עצם תעשה כשאר שבעיסה, ועליה יבנה הקדוש ברוך הוא את כל הגוף. ולא יתן הקדוש ברוך הוא להם נשמות אלא בארץ ישראל, שכתוב "הנה אני פותח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם עמי והבאתי אתכם אל אדמת ישראל", שיתגלגלו תחת הארץ. ואחר כך מה כתוב, "ונתתי רוחי בכם וחייתם וגו'", שהרי בארץ ישראל יקבלו נשמות של כל אותם בני העולם.

פרט לאלו שנטמאו וטמאו את הארץ. באלה כתוב "וימחו מן הארץ", דוקא מן הארץ. ואף על גב שהקשו ונחלקו הראשונים על זה. "וימחו" כמו שנאמר "ימחו מספר חיים". אמר לו רבי שמעון, ודאי שאין להם חלק בעולם הבא, שכתוב "וימחו מן הארץ", וכתוב "לעולם יירשו ארץ". אבל יקומו בדין, ועליהם כתוב "ורבים מישיני עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם". והמחלוקת בזה, אבל הכל כפי שבארוה החברים.